1) בראשית כג' יג'– נתתי כסף השדה קח ממני וכו'.

2) קידושין דף כו.– בכסף [שקונה] מנלן אמר חזקיה אמר קרא שדות בכסף יקנו וכו'.

3) תוס' ד"ה אמר שם– הא דלא אייתי מקרא דכתיב גבי עפרון (בראשית כג') משום דדילמא ה"מ מנכרי שכל קנינו בכסף.

4) סמ"ע חו"מ קצ' א'– ונתן לו כסף...ואיירי דוקא בשנתן לו השוה פרוטה על דמי הפרעון...או כשכל שיווי המקח אינו אלא פרוטה. אבל אין לומר דלא איירי כאן בכסף שנותן בשביל שיווי המקח, אלא שנותן לו פרוטה שבפרוטה זו נשתעבדו זה לזה, זה לקנות וזה למכור...דומיא דקנין שטר וחזקה וקנין סודר, דזה אינו, דהא קנין כסף נלמד משדה עפרון וכו'.

5) טורי זהב שם– מ"ש סמ"ע סק"א שכל שלא נתן בתורת שיווי מקח אינו קונה, לא הבנתי דבריו...ועוד, הא גם גבי קנין דאשה בכסף נלמד מעפרון כמו דאיתא ריש קידושין, וזה פשוט דבאשה קונה אותה דרך נתינה לחוד ולא בתורת שיווי מה שהיא שוה.

6) חידושי רבי שמעון יהודא הכהן ח"ד קנין כסף– והנה מחלוקת הסמ"ע והט"ז בטיב קנין כסף הוא אם הכסף הוא מדין שיווי ופרעון או שהוא מטעם קנין...וכן נפ"מ מזה אם במתנה שייך קנין כסף דאם הוא מדין קנין כדעת הט"ז מהני גם במתנה, ואם הוא מדין פרעון הרי במתנה דנתן לו הכסף שלא בתורת פרעון לא מהני.

7) אבני מילואים קידושין סימן כט'– ולענ"ד אינו השגה דודאי גם באשה שייך שיווי...והכל בתורת תחלת פרעון ובתורת שיווי ולא לשום קנין.

8) אפיקי ים סימן טז'– ושארי הגאון ר' חיים עוזר (שליט"א) [וצ"ל] מווילנא העירני לישב חומר הקושיא דלעיל. דיש לחלק בין כסף מכירה דעלמא דהוי כסף שיווי החפץ הנמכר ולכן בגונא דלעיל לא מקרי שקיבל כסף תמורת החפץ ונתינה מקרי ולא מכירה. משא"כ בכסף קידושין די"ל דהוי כסף קנין ולא שיווי. וכמ"ש הסמ"ע ז"ל.

9) עלי יוסף קידושין פ"א עמ' קנט'– וחליפין של שוה בשוה הוא ענין של חליפין שמחליפין זה בזה מ"מ גדר הקנין הוא חד דתרווייהו אינן מעשה קנין בעלמא ואלא דתרווייהו הן ענין של חליפין זה בתורת חליפין ממש וזה בתורת דמים ופרעון בעד המקח...דהך קנין סודר אינו בתורת קנין חליפין של שוה בשוה אלא בתורת מעשה קנין דעלמא וכו'.

10) זיתי אשר חיי שרה– ונמצא דנתבארו ב' אופנים בגדר קנין כסף, האם הכסף פועל כמעשה קנין בעלמא, או דגדרו הוא בתורת תשלומין ונתינת דמים. ונפק"מ בזה לענין קנין מתנה, דליכא בה תשלומין. וביארנו היאך שייך גדר של נתינת דמים אף בקידושין, וכן דיתכן דאף בקנין כסף גופא ישנם ב' גדרים חלוקים, דיש קנין כסף הפועל כמעשה קנין ויש הפועל בתורת תשלומין. ולבסוף הבאנו דוגמא לזה מקנין חליפין, דאף שם מצינו ב' גדרים, חליפין בתורת מעשה קנין בעלמא, וחליפין בתורת החלפת שווי ודמים. ונמצא דאף ששניהם נקראים בשם קנין אחד, מ"מ חלוקים הם ביסוד גדרם.

פרשת חיי שרה

בענין כסף קנין

א) כתיב בפרשתנו (בראשית כ"ג, י"ג) "נתתי כסף השדה קח ממני", והוא המקור לקידושי כסף, כדאיתא בגמ' קידושין (ב.).

והנה איתא בגמ' קידושין (כו.) "בכסף מנלן, אמר חזקיה אמר קרא שדות בכסף יקנו וכו'". והקשו התוס' שם (ד"ה אמר), אמאי הוצרכה הגמ' להביא מקור לקנין כסף בקרקע מדברי קבלה, תיפוק ליה מקרא דשדה עפרון, דמפורש בתורה שקנה אברהם את השדה בכסף. ותירצו דשאני התם שהיה הקנין מנכרי, וכל קנינו בכסף, משא"כ בישראל, ולכן הוצרך חזקיה להביא קרא ד"שדות בכסף יקנו", דמיירי אף בישראל. וז"ל התוס' שם "הא דלא אייתי מקרא דכתיב גבי עפרון (בראשית כ"ג) משום דדילמא ה"מ מנכרי שכל קנינו בכסף."

ב) ויש לעיין בעיקר דין קנין כסף, מהו גדרו ומהותו. והנה ידועה מחלוקת הסמ"ע והט"ז (חו"מ סי' ק"צ) בגדר קנין כסף. דלדעת הסמ"ע אין קנין כסף מעשה קנין בעלמא, שע"י נתינת הכסף מוכיח על גמירות דעתו לקנות, כדוגמת כמה קנינים, אלא יסוד הקנין הוא בתורת פרעון דמי המקח, שע"י שנותן הלוקח למוכר כסף בתורת תשלומין עבור החפץ הנמכר, חל הקנין. ונמצא דעצם נתינת דמי המקח היא הפועלת את הקנין, ולא נתינת כסף בתורת מעשה קנין בעלמא.

וז"ל הסמ"ע (חו"מ ק"צ סק"א) "ונתן לו כסף...ואיירי דוקא בשנתן לו השוה פרוטה על דמי הפרעון...או כשכל שיווי המקח אינו אלא פרוטה. אבל אין לומר דלא אירי כאן בכסף שנותן בשביל שיווי המקח, אלא שנותן לו פרוטה שבפרוטה זו נשתעבדו זה לזה, זה לקנות וזה למכור...דומיא דקנין שטר וחזקה וקנין סודר, דזה אינו, דהא קנין כסף נלמד משדה עפרון וכו.'"

והוכיח כן מפרשתנו, דמצינו שאברהם אבינו נתן לעפרון ארבע מאות שקל כסף בתורת דמי השדה, ומזה ילפינן קנין כסף, הרי דיסוד הקנין הוא נתינת כסף בתורת שיווי המקח ופרעון דמיו.

אבן הט"ז שם חולק על הסמ"ע, וס"ל דקנין כסף אינו צריך להיות בתורת פרעון דמי המקח, אלא הוי מעשה קנין בעלמא, כדוגמת קנין חליפין, דעצם מעשה הקנין פועל את חלות הקנין, ולא משום שנותן שיווי החפץ. והביא ראיה מקידושי אשה, דגם קידושי כסף נלמדים משדה עפרון, והרי באשה לא שייך כלל שיווי המקח ופרעון דמים, ואפ"ה מתקדשת בנתינת כסף. וע"כ דקנין כסף אינו מדין פרעון, אלא מעשה קנין בפני עצמו.

וז"ל הט"ז (שם) "מ"ש סמ"ע סק"א שכל שלא נתן בתורת שיווי מקח אינו קונה, לא הבנתי דבריו...ועוד, הא גם גבי קנין דאשה בכסף נלמד מעפרון כמו דאיתא ריש קידושין, וזה פשוט דבאשה קונה אותה דרך נתינה לחוד ולא בתורת שיווי מה שהיא שוה".

ג) ועיין בחידושי ר' שמעון שקאפ (ח"ד, קנין כסף) שהביא מחלוקת זו, וביאר נפק"מ פשוטה ביניהם לענין קנין כסף במתנה. דלדעת הט"ז דכסף הוי מעשה קנין בעלמא, שפיר מהני אף במתנה, דאף שאין המקבל משלם שיווי החפץ, מ"מ שייך לעשות מעשה קנין ע"י נתינת כסף. משא"כ לדעת הסמ"ע דכל יסוד קנין כסף הוא מדין פרעון דמי המקח, במתנה דליכא כאן תשלומין ופרעון כלל, לא מהני קנין כסף.

וז"ל ר' שמעון שם "והנה מחלוקת הסמ"ע והט"ז בטיב קנין כסף הוא אם הכסף הוא מדין שיווי ופרעון או שהוא מטעם קנין...וכן נפ"מ מזה אם במתנה שייך קנין כסף דאם הוא מדין קנין כדעת הט"ז מהני גם במתנה, ואם הוא מדין פרעון הרי במתנה דנתן לו הכסף שלא בתורת פרעון לא מהני".

ד) אבן עדיין צ"ע שיטת הסמ"ע מכח קושיית הט"ז, דלכאורה איכא ראיה מוכרחת מקידושי כסף דאשה, דע"כ אין קנין כסף מדין שיווי המקח ופרעון דמים, שהרי באשה לא שייך כלל שיווי ופרעון, ואפ"ה מתקדשת בכסף, וצ"ע.

והנה מצינו בדברי האחרונים ב' מהלכים ליישב קושיית הט"ז על הסמ"ע. דהאבני מילואים (סי' כ"ט) כתב ליישב דאף בקידושי אשה שייך גדר שיווי ופרעון, וז"ל "ולענ"ד אינו השגה דודאי גם באשה שייך שיוי...והכל בתורת תחלת פרעון ובתורת שיוי ולא לשום קנין". אלא דלכאורה דבריו צ"ב, דהיאך שייך באשה גדר שיווי המקח ופרעון דמים, והרי אין לאשה שיווי ממון כלל, וכבר האריכו בזה האחרונים, ועיין באבן האזל (הל' מכירה פ"א ה"ד), ועדיין צ"ע.

ה) אבן עיין באפיקי ים (סי' ט"ז) שהביא בשם הגאון ר' חיים עוזר מווילנא זצ"ל מהלך אחר ליישב שיטת הסמ"ע, דבאמת יש לחלק בין כסף קנין דמכירה לכסף קידושין. דאף דבמכירה יסוד קנין כסף הוא מדין שיווי המקח ופרעון דמים, מ"מ בקידושי אשה הכסף אינו בתורת שיווי כלל, אלא מדין מעשה קנין בעלמא. ונמצא דאיכא ב' גדרים חלוקים בכסף, כסף מכירה מדין פרעון, וכסף קידושין מדין מעשה קנין.

וז"ל האפיקי ים שם "ושארי הגאון ר' חיים עוזר שליט"א מווילנא העירני לישב חומר הקושיא דלעיל. דיש לחלק בין כסף מכירה דעלמא דהוי כסף שיווי החפץ הנמכר ולכן בגונא דלעיל לא מקרי שקיבל כסף תמורת החפץ ונתינה מקרי ולא מכירה. משא"כ בכסף קידושין די"ל דהוי כסף קנין ולא שיווי. וכמ"ש הסמ"ע ז"ל."

אלא דגם לפי מהלך זה עדיין צ"ע, דהרי ילפינן קידושי כסף משדה עפרון בגזירה שוה דקיחה קיחה, וא"כ לכאורה כיון דקידושי כסף נלמדים מקנין כסף דשדה, היאך יתכן דחלוקים הם ביסוד גדר הקנין, דבמכירה הוי מדין פרעון ובקידושין הוי מעשה קנין בעלמא. ונמצא לדבריו דאף דילפינן קידושי כסף מקנין כסף דשדה, מ"מ אין גדר הכסף שוה בשניהם, וצ"ב בזה.

ו) והנה לפי דברי הגר"ח עוזר נמצא חידוש, דאף ששני הקנינים נקראים בשם קנין כסף, מ"מ חלוקים הם ביסוד גדרם, דכסף מכירה הוי מדין פרעון, ואילו כסף קידושין הוי מעשה קנין בעלמא.

ובאמת מצינו יסוד זה גם לענין קנין חליפין, דאף דשניהם נקראים בשם חליפין, מ"מ יש ב' גדרים חלוקים בזה. דהנה יש חליפין של סודר, שהמקנה מגביה סודרו של הקונה, ועי"ז נקנה החפץ לקונה, ויש חליפין של שוה בשוה, כגון המחליף פרה בחמור, דכיון שמשך אחד מהם נקנה השני לחבירו. וביארו האחרונים דאין גדרם שוה, דחליפין של סודר הוי מעשה קנין בעלמא, שעצם הגבהת הסודר פועלת את חלות הקנין, משא"כ חליפין של שוה בשוה, יסוד הקנין הוא בתורת תמורה, שכל אחד נותן לחבירו דבר בעל שיווי ממון תמורת החפץ שמקבל, ודומה בזה לקנין כסף לדעת הסמ"ע, דיסודו בתורת שיווי ופרעון ולא מעשה קנין בעלמא.

ועיין בספר עלי יוסף (קידושין פ"א, עמ' קנ"ט) שביאר יסוד זה, וז"ל "וחליפין של שוה בשוה הוא ענין של חליפין שמחליפין זה בזה מ"מ גדר הקנין הוא חד דתרווייהו אינן מעשה קנין בעלמא ואלא דתרווייהו הן ענין של חליפין זה בתורת חליפין ממש וזה בתורת דמים ופרעון בעד המקח". ובהמשך דבריו ביאר לענין קנין סודר שאינו בתורת שיווי, וז"ל "דהך קנין סודר אינו בתורת קנין חליפין של שוה בשוה אלא בתורת מעשה קנין דעלמא", עיי"ש.

ונמצא דכשם שמצינו בקנין חליפין ב 'גדרים חלוקים זה מזה ,אף ששניהם נכללים בשם קנין חליפין ,כמו כן מצינו בקנין כסף ,דאף שקנין מכירה וקנין קידושין שניהם נעשים ע"י כסף ,מ"מ חלוקים הם ביסוד גדר הקנין ,וכל אחד פועל באופן אחר.

ז) ונמצא דנתבארו ב 'אופנים בגדר קנין כסף ,האם הכסף פועל כמעשה קנין בעלמא ,או דגדרו הוא

בתורת תשלומין ונתינת דמים .ונפק"מ בזה לענין קנין מתנה ,דליכא בה תשלומין .וביארנו היאך שייך גדר של נתינת דמים אף בקידושין ,וכן דיתכן דאף בקנין כסף גופא ישנם ב 'גדרים חלוקים ,דיש קנין כסף הפועל כמעשה קנין ויש הפועל בתורת תשלומין .ולבסוף הבאנו דוגמא לזה מקנין חליפין , דאף שם מצינו ב 'גדרים ,חליפין בתורת מעשה קנין בעלמא ,וחליפין בתורת החלפת שווי ודמים ,ונמצא דאף ששניהם נקראים בשם קנין אחד ,מ"מ חלוקים הם ביסוד גדרם.